Romain Rolland şi românii

Mihaela COJOCARU

*Jean-Cristophe***, romanul muzicianului occidental de la sfârşitul veacului al XIX-lea**

Romain Rolland (1866-1940) s-a impus în conştiinţa cititorilor euuropeni cu *Jean-Christophe*[1], un roman „fluviu" redactat la începutul veacului al XX-lea, între anii 1904-1912. Considerat un continuator al prozei realiste, în formule narative consacrate de Goethe, Balzac, Hugo şi Tolstoi, romancierul francez, profesor de istoria muzicii la Sorbona (1903-1912), a promovat în întrega lui creaţie un umanitarism pacifist, încrezător în valorile morale, tradiţionale. Biograf al unor mari oameni de cultură europeni, Beethoven, Haendel, Michelangelo şi Tolstoi, el a fost încredinţat că artele frumoase, cu deosebire muzica, sculptura şi literatura, sunt manifestări nobile ale spiritului omenesc. Creatorul francez ilustrează în primul lui roman de succes viaţa unui bărbat înzestrat încă din pruncie cu un talent muzical excepţional. Jean-Christophe Krafft[2] aparţine unei familii de muzicieni germani care, de-a lungul mai multor generaţii, s-a dedicat interpretării partiturilor maeştrilor autohtoni: Bach, Beethoven, Bramhs etc. Deosebit de bunicul şi tatăl său, Jean-Christophe se dedică artei compoziţiei aducând la lumină vechi melodii populare medievale şi transpunându-le în armonii moderne. El anticipează direcţiile noi ale componisticii, propovăduind instaurarea unei ordini mondiale, „mult mai îngustă şi foarte autoritară", fundamentate pe forţă, acţiune, sănătate.

Până la vârsta de douăzeci de ani, eroul este prezentat în sânul familiei sale, locuitoare într-unul din anonimele burguri germane de pe malurile Rinului, încremenit în tradiţii patriarhale şi vasalităţi nobiliare. Contestarea vehementă a vechii ordini culturale îi atrage adversitatea oficialităţilor locale. Asemenea marilor artişti ai Renaşterii, tânărul muzician revoltat, expulzat din cetatea natală, îşi asumă un exil artistic peregrinând prin Franţa, Elveţia şi Italia. El îşi găseşte refugiul mai întâi în Paris, unde cunoaşte pe Olivier Jeannin, care se dovedeşte a fi nu numai un admirator sincer al operei sale, ci şi un prieten devotat. Legăturile lor sufleteşti au dimensiuni legendare, naratorul aşezându-le în tradiţia cuplurilor mitologice: Ghilgameş şi Enkidu, Castor şi Polux, Ahile şi Patrocle etc. Compozitorul răzvrătit şi inovator se lasă condus în hăţişul lumii artistice pariziene de un literat sensibil, exigent şi moral, care îi canalizează energiile pentru desăvârşirea operei muzicale. Olivier Jeannin este convins că fiecare nouă generaţie are nevoie de o „nebunie splendidă" şi că orice tânăr posedă un „excedent de viaţă, un capital de energie ce trebuie canalizate într-un sport al muşchilor

[1] Am utilizat în analiza noastră volumul Romain Rolland, *Jean-Christophe*, ediţia a II-a, traducere de Oscar Lemnaru, Bucureşti, 3 volume, 1962, Editura pentru Literatură Universală.

[2] În limba germană *kraft* înseamnă *putere*. Observaţia aparţine lui Ion Marin Sadoveanu, semnatarul unei scurte monografii despre R. Rolland, publicată în anul 1955, de ESPLA, în colecţia Societăţii pentru răspândirea ştiinţei şi culturii.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

şi al ideilor". În Franţa, J.C. Krafft descoperă că „germanii iubesc prea mult viaţa şi văd numai ce doresc", în vreme ce francezii acţionează după cum îi taie capul, dând dovadă de curaj şi generozitate. Noua sa ţară îi pare a fi „individualistă în exces, morală şi raţională în profunzime", cu o mare disponibilitate de a accepta diversitatea culturală a celorlalte popoare. Protagonistul află că simplitatea literară nu este un produs natural, ci unul dobândit, „succesul artistic al unei elite" care doreşte să salveze „lumina înţelepciunii". El este convins că o operă de artă valoroasă nu poate fi echivalată cu o anumită sumă de bani, că artistul este un „proletar intelectual", răsplătit de societate cu o retribuţie decentă, deoarece excesul de confort şi de resurse financiare alungă inspiraţia şi îl trădează.

Opera şi mesajele ei pacifiste au fost încoronate cu Premiul Nobel pentru Literatură în anul 1915, R. Rolland devenind cunoscut românilor încă din anul 1913[3], când revista ieşeană „Viaţa românească" publică o recenzie a romanului *Jean-Christophe*. Receptarea textelor în proză şi în dramaturgie ale operei lui R. Rolland a cunoscut în România un drum sinuos. Tudor Vianu recunoaşte, în anul 1919, că prozatorul francez adusese ideea muzicală în literatură şi că „într-o generaţie crescută în grija frumosului, pentru prima oară morala devine estetică"[4]. Octav Botez şi George Oprescu prezintă publicului românesc, în detaliu, romanul *Colas Breugnon*, tradus în anul 1923. Pentru Eugen Relgis[5], romancierul francez „este omul vremii noastre, al acestui veac ce stă între o lume care moare, trupeşte, în infernul nebuniei războinice şi lumea nouă a Spiritelor ce se ivesc, călite de suferinţă, spre lumina Raţiunii şi spre fantomele Iubirii atotbiruitoare"[6]. Cu prilejul unei conferinţe organizate la Ateneul Român în anul 1926, la aniversarea a 60 de ani, el îl numea un *erou al spiritului*, pentru ca un an mai târziu, să aprecieze că „Operele lui R. Rolland au un caracter arhitectural. Au o temelie, o succesiune de etaje şi o încoronare: pe vârful cel mai înalt al edificiului flutură flamura albă a unei credinţe"[7]. Mircea Eliade, impresionat de acţiunile scriitorului francez în favoarea eliberării din închisoare a lui Mahatma Ghandi, îi dedică, încă din anul 1924, un articol. Din anul 1927 şi dramaturgia lui R. Rolland îi interesează pe români: Teatrul din Cluj pune în scenă o traducere a piesei *Jocul iubirii şi al morţii*, iar *Lupii* este tradusă în anul 1929 de Alexandru Philippide.

R. Rolland nu mai este prezentat în presa noastră literară cu unanimă simpatie după 1930. Adeziunea lui entuziastă faţă de regimul sovietelor şi conferirea titlului de membru al Academiei de Ştiinţe din Leningrad sunt anunţate cu reţinere, reproşându-i-se referirile cu privire la români şi România inserate în partea a patra a romanului *Annonciatrice* din ciclul *Âme enchantée*. „Curentul" lui Pamfil Şeicaru anunţă vizita *blândului schimnic* în Rusia, iar Vasile Lovinescu îi schiţează un portret critic: „R. Rolland este o imagine desăvârşită a antiintelectualului, care înlocuieşte argumentele cu lacrimile, având o mentalitate îmbâcsită de vitalism ieftin". E. Lovinescu reaminteşte forţa de persuasiune şi de emoţie a primelor romane, iar Vintilă Caftangioglu (Vintilă

[3] Nicolae Liu, *R. Rolland în România. Contribuţie bibliografică*, în „Secolul 20", nr. 2, 1966, p. 179 - 187.
[4] Tudor Vianu, *Despre Romain Rolland*, „Letopiseţi", 1919, nr. 8, 1 mai, p. 6.
[5] E. Relgis (1895-1978) cu romanul *Petru Arbore*, 3 volume, 1924 publicat în anul 1924 este unul dintre discipolii români ai lui R. Rolland în opinia lui Cornel Moraru, *Dicţionarul scriitorilor români*, R-Z, coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Bucureşti, Editura Albatros, 2002, p. 65-68.
[6] E. Relgis, *Romain Rolland*, „Sburătorul literar", nr. 32, 1922, p. 109-111.
[7] E. Relgis, *L'Âme enchantée*, „Adevărul literar şi artistic", 20 martie 1927, p. 4.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

Horia) îl declară un comunist iluzionat a cărui concepție de viață se descoperă în romanele *Jean-Christophe* şi *Âme Enchantée*.

Versiunile româneşti ale unora dintre titlurile operei sale apar încă din anul 1917. Viețile ilustre sunt publicate astfel: *Beethoven* în traducerea lui A. de Herz, în 1918, iar *Michelangelo* în două forme semnate de Mia Constantinescu-Iaşi în anul 1945 şi C. D. Zeletin în anul 1971. Romanele sunt oferite publicului român într-o succesiune inversă datei elaborării lor: *Colas Breugnon* în anul 1923 în varianta lui Alex. A. Hodoş, *Inimă vrăjită* între anii 1949-1950 sub semnătura Verei Călin şi Silvian Iosifescu, *Jean-Cristophe* între anii 1957-1958 în traducerea lui Oscar Lemnaru. *Pierre et Luce* este tradus de Virgil Teodorescu în anul 1966 iar *Lully* de Emil Manu în anul 1967. Printre traducătorii unor texte aparținând scritorului francez se numără şi Alexandru Philippide, Ion Vinea, N. Iorga. După 1960 traducerile din opera lui R. Rolland ale Letiției Papu şi C. D. Zeletin au fost publicate de editurile Muzicală şi Meridiane. La o sută de ani de la naşterea lui R. Rolland, „Secolul 20”[8] publică pagini din corespondența scriitorului francez cu personalități contemporane, fără trimiteri la prietenii români, C. Ciopraga semnează o sinteză a operei, iar Nicolae Liu inserează o bibliografie a receptării lui în România.

Constatăm că, în vreme ce presa de specialitate din România, indiferent de culoarea politică, a informat cititorii cu privire la operele şi gesturile publice ale prozatorului francez, versiunile româneşti ale operei sale au fost realizate cu întârziere. Simpatiile lui comuniste şi socialiste, admirația față de India şi liderul ei revoluționar Mahatma Ghandi, declarațiile cu privire la uniunea intelectualilor în favoarea păcii şi bunăstării în lume au fost subiectele preferate ale presei literare din Iaşi şi Bucureşti.

Romain Rolland, susținător al literaturii româno-franceze

Ieşirea în largul marii literaturi europene a scriitorului Panait Istrati se datorează lui R. Rolland, care îl descoperă în martie 1921 şi îi ia în serios aspirațiile literare. Corespondența inaugurată la această dată este bogată: 200 de scrisori şi cărți poştale trimise de P. Istrati maestrului său şi 97 de scrisori şi trei cărți poştale primite de scriitorul român de la romancierul francez. Primit de R. Rolland la vila din Villeneuve în octombrie 1922, P. Istrati este copleşit de admirația acestuia față de manuscrisele sale şi de grija pentru sănătatea lui şubrezită. Romancierul francez i-ar fi spus cu acest prilej: „Dă frâu liber pe hârtie acestui tumult de pasiuni care freamătă în dumneata. Ai o forță de care nu-ți dai seama şi care lipseşte majorității literaților”[9]. R. Rolland îi citeşte manuscrisele, îi corectează greşelile de limbă franceză, îl recomandă unor jurnale literare de stânga şi unor edituri pariziene. Publicarea în anul 1923, în revista „Europe”, a romanului *Chira Chiralina*, însoțit de prefața *Un Gorki balcanic* semnată de prozatorul francez, îl consacră posterității ca scriitor româno-francez pe brăileanul peregrin şi militant socialist.

Cu o copilărie, adolescență şi primă tinerețe marcate de călătorii aventuroase în spațiul mediteranean, P. Istrati (1884-1935) debutase în limba română în anul 1906 cu publicistică militantă şi memorialistică, iar în limba franceză în anul 1919 cu articolul *Tolstoisme ou Bolchevisme*. Dacă în Franța, P. Istrati devine din anul 1923 un scriitor de succes, în țară, opera lui este contestată de N. Iorga şi Al Cazaban, care îi reclamă lipsa

[8] „Secolul 20”, nr. 2, 1966, p. 5-10.
[9] Panait Istrati, *Prima întâlnire cu Romain Rolland*, în volumul P. Istrati, *Cum am devenit scriitor*, vol I, îngrijit de Alexandru Talex, ediția a doua revăzută, Bucureşti, Editura Minerva, 1985, p. 287.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

de valoare artistică şi caracterul strict autobiografic. În faţa acestor acuzaţii revista „Viaţa românească" îi dedică, în anul 1924, un număr sub titlul *Cazul Istrati*. Şi P. Istrati se apără în faţa atacurilor la adresa operei sale susţinând că: „Alături de personagiile şi acţiunile cele pur fictive ca Stavru, Chira, Dragomir, Cosma şi alţii, se desfăşoară poveştile veridice prin numele lor şi pe jumătate plăsmuire în acţiune, ca: Moş Anghel, fratele mamei, Codin, başbuzuc cu inimă de aur, ce s-a numit Călin şi a murit opărit cu untdelemn, Kir Nicola, stăpânul meu, amic plăcintar, Mihail Kazanski şi Samoilă Petrov, carne şi oase pururea sfinte!"[10].

Revenit acasă, după o absenţă de zece ani (1916-1926), P. Istrati se simte stingher printre ai săi şi îi scrie magistrului său francez că este un om sfârşit, cu un destin potrivnic proiectelor literare. Celui care îşi promisese să fie un scriitor onest şi nu un scriitor de meserie, prietenia, dragostea, arta şi chiar viaţa, totul îi par acum inutile. Epuizat de lupta zilnică pentru supravieţuire, el afirmă eminescian că a „ars la propria-i flacără". În ciuda acestor gânduri negre, efectuează o călătorie de documentare în URSS (15 octombrie 1927-15 februarie 1929) cu ocazia aniversării a zece ani de la Revoluţia din Octombrie 1917. La începutul acestui drum, P. Istrati este încântat, doritor să susţină un ciclu de conferinţe în Grecia şi Egipt pentru a evoca realizările noii orânduiri sociale. Numai că în anul următor, 1928, romancierul-reporter descoperă cu îngrijorare că în Rusia „rar întâlneşti un om dezinteresat", intră în culisele întunecate ale afacerii Rusakov şi ia apărarea scriitorilor disidenţi: Victor Serge şi Boris Suvarin. Experienţa sovietică se concretizează într-un pamflet demascator al minciunii pe care scriitorul român o intuise a sta la baza noii ordini politice şi sociale, publicat în franceză şi română, *Spovedanie pentru învinşi* (*Vers l'autre flamme*), în octombrie-noiembrie 1929. P. Istrati îşi face cunoscute opiniile cu privire la răul ce măcina noul stat: „URSS este cea mai puţin burgheză ţară din lume, dar care aspiră cel mai mult la burghezie, la fel ca toate naţiunile din Balcanii noştri, care ies lent din viaţa patriarhală. Iată de ce gândesc că a fost o nenorocire ca cea mai grandioasă tentativă de a construi socialismul să fie făcută tocmai în Rusia. Rusul, şi la fel cu el ucraineanul, georgianul, tătarul, armeanul nu se încurcă în doctrine; ei sunt plini de inimă, de tandreţe, legaţi în dragoste şi melancolie. Ei îşi iubesc nebuneşte limba, pământul, cerul lor […]. Oficialii au instalat conştient nedreptatea la ei acasă. Au corupt straturi vaste sociale şi, în special, pe cei căzuţi în mizerie, pentru a-şi face majorităţi şi a guverna. Corupţia lor este dintre cele mai neomenoase: ca să mănânci chiar pe sponci, trebuie să fii pe linie, mai întâi trebuie să-ţi denunţi tovarăşul-frate care refuză. Astfel Rusia a ajuns la această mârşăvie, pe care lumea n-a cunoscut-o niciodată: să arunci jumătate din aceeaşi clasă contra celeilalte jumătăţi, să compromiţi pe cel ce mănâncă şi latră, să demoralizezi pe cel care ajunează şi strânge din dinţi. Mai mult, s-a ucis viitorul, căci cadrele de comsomoli, cadrele tineretului, sunt în întregime putrezite"[11]. Consecinţele acestei atitudini curajoase împotriva totalitarismului stalinist sunt dezastruoase pentru P. Istrati: R. Rolland îi retrage prietenia în 15 martie 1930, socialiştii şi comuniştii români şi europeni îl reneagă, Siguranţa românească îl izolează şi îl stigmatizează. Singura mulţumire a acestei poziţii corecte şi sincere este aceea de a nu-şi fi trădat principiile,

[10] Apud Zamfir Bălan, *Prefaţă*, Panait Istrati, *Pagini de corespondenţă*, Muzeul Brăilei, Galaţi, Editura Porto-Franco, 1993, p. 9.
[11] Panait Istrati, *Spovedanie pentru învinşi, După şaisprezece luni în URSS*, Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1991, p. 32.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

rămânând fidel crezului său de scriitor militant, luptător pentru cauza celor năpăstuiţi şi nedreptăţiţi. De altfel, în anul 1932, când redactează prefaţa pentru o nouă ediţie a lui *Adrian Zografi*, P. Istrati nu uită a aminti de prietenia şi rolul decisiv al lui R. Rolland în cariera lui de scriitor. El mărturiseşte că *Jean-Christophe* l-a învăţat ceea ce n-a învăţat „în toţi scumpii mei Balzaci", cum trebuie să fie „un scriitor cinstit şi un cititor cinstit"[12]. În finalul vieţii el intenţiona să-şi structureze întreaga operă în cicluri tematice inspirate din arhitectura compoziţională a romanului *Jean-Christophe*. Personajul Adrian Zografi, al cărui nume preluat din greaca populară, *zographos*, înseamnă în română *zugrav* (echivalent în acel timp al francezului *peintre*), este prezent în majoritatea operelor fie ca protagonist, fie ca martor al unor evenimente. Ciclurile operei istratiene, ordonate postum de Joseph Kessel, membru al Academiei Franceze, în ediţia franceză de *Opere* (*Œuvres*) (1968-1970) publicate la Editura Gallimard sunt: *Poveştile* (*Les Récits*), *Copilăria* (*l'Enfance*), *Adolescenţa* (*l'Adolescence*) şi *Viaţa* (*La Vie*) lui Adrian Zografi.

Bolnav de ftizie, romancierul român se stinge în primăvara anului 1935, în plină campanie denigratoare iniţiată de Henri Barbusse şi ziarul francez „Le Monde", care îl numesc „un haiduc al Siguranţei româneşti". Se încearcă transformarea lui într-un nou „caz", de data aceasta chiar în ţara de adopţie literară. Numai că moartea sa obligă la stingerea „incendiului" declanşat de foştii prieteni de baricadă, incapabili a-i recunoaşte curajul de a fi demascat intenţiile despotice ale noii nomenclaturi comuniste din URSS. După o uitare de aproape două decenii, în anul 1957, interesul pentru opera lui Panait Istrati renaşte, atât în Franţa cât şi în România, iar din 1969 Asociaţia *Les Amis de Panait Istrati*, avându-l ca preşedinte pe Edouard Raydon[13]se dedică recuperării operei istratiene şi reabilitării lui morale. Cel care regreta în anii 1927-1930 dispariţia şi trădarea puţinilor prieteni are parte în ultimii treizeci de ani de amici care îi respectă memoria şi susţin interesul publicului cititor francez şi român faţă de opera sa.

Iată-l, aşadar, pe R. Rolland în rolul unui mentor generos şi sincer faţă de românul P. Istrati, unul dintre scriitorii proletari, autodidacţi şi aventurieri, cu vocaţie creatoare universală, în dezacord cu realităţile politice şi sociale din ţara de origine. Refuzul de a-l mai considera prieten pe scriitorul de la gurile Dunării, încăpăţânata şi oarba simpatie faţă de oficialii URSS afişată în finalul existenţei, îi umbresc generozitatea manifestată iniţial faţă de un confrate mai puţin norocos. Laureatul Premiului Nobel aparţinea unei civilizaţii occidentale interesate a cuceri Rusia, fie numai cu opera lui artistică, în vreme ce P. Istrati este reprezentantul unei românimi pentru care, începând cu Dimitrie Cantemir, apropierea Rusiei de Marea Neagră a însemnat sărăcie, ocupaţie, încălcări ale drepturilor cetăţeneşti, iar din 1812 dezlipirea unei jumătăţi din Moldova şi tranformarea ei într-o gubernie rusească. Românul era înzestrat cu intuiţia de a descoperi falsitatea unei nomenclaturi ce-şi apropriase o ideologie umanitară, în vreme ce francezul accepta cu naivitate un adevăr poleit, ce îi satisfăcea orgoliile şi vanităţile vârstei.

[12] Panait Istrati, *Prefaţă la Adrian Zografi sau Mărturisirea unui scriitor din vremea noastră,* scrisă la Mănăstirea Neamţului, iulie 1932, în vol. Panait Istrati, *Cruciada mea sau a noastră*, ediţie de Ciprian Moga, Cluj-Napoca, Delta Press, 1992, p. 27-28.
[13] Mircea Iorgulescu, *Celălalt Istrati*, Iaşi, Polirom, 2004, capitolul *Addenda. Afacerea de la Siguranţă a lui Panait Istrati*, p. 251-254.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

Jean-Christophe **şi romanul românesc interbelic**

Un alt scriitor român asupra căruia opera lui R. Rolland a avut o influenţă „catalizatoare" este Constantin Stere (1865-1936), om politic basarabean, devenit romancier la vârsta de 65 de ani. Născut în satul Horodişte, localitate din Câmpia Sorocii, el este vlăstarul unei familii de boieri români obligaţi a suporta consecinţele deznaţionalizării forţate a ocupanţilor ruşi, după anexarea teritoriului românesc dintre Prut şi Nistru. Cu o viaţă tumultuoasă, slujind Binele în manieră utopică, C. Stere are nenorocul deportării în Siberia, petrecându-şi prima tinereţe în închisorile pentru deţinuţii politici din apropierea Polului Nord[14]. La sfârşitul acestui nedrept calvar (1884-1890), el descoperă calea de urmat în viaţă: renunţarea la socialismul internaţionalist şi aderarea la lupta pentru independenţa ţinuturilor natale în forme liberale şi europene. Împreună cu soţia şi copiii el trece Prutul, stabilindu-se în Iaşi unde încheie cu succes studii universitare de drept, se dedică politicii liberale, susţinându-l pe Ionel I. Brătianu. În timpul răscoalei ţărăneşti din 1907, C. Stere este prefect în Iaşi, iar între anii 1913-1916 rector al Universităţii ieşene. După Primul Război Mondial, este unul dintre principalii militanţi ai unirii Basarabiei cu România, ulterior fiind ales deputat de Soroca. Conştient de necesitatea reformării sistemului politic românesc după Unirea de la 1 Decembrie 1918, se dedică unificării forţelor naţionaliste într-un nou partid, Partidului Naţional Ţărănesc. Trădat de colegii de baricadă, C. Stere se retrage la reşedinţa sa din Bucov dedicându-se scrisului. Cel care, în 1906, înfiinţase, împreună cu P. Bujor, revista „Viaţa Românească", revine la pasiunea pentru literatură redactând, în numai şase ani, opt volume din romanul „fluviu" *În preajma revoluţiei*. Succesul de public este atât de mare încât primele patru volume sunt revizuite şi retipărite în patru ediţii, concomitent cu redactarea şi publicarea celorlalte volume. Primele cinci volume evocă viaţa şi periplul politic al lui Vania Răutu în spaţiul rusesc, între anii 1865-1892, iar volumele următoare ar fi trebuit să ilustreze experienţa de viaţă românească a protagonistului.

Compoziţia romanului se inspiră din muzica simfonică, după modelul ilustrat de R. Rolland în *Jean-Christophe*.Volumul I, considerat de autor un *Prolo,* are ca subtitlu *Smaragda Theodorovna*. Volumul al II-lea, intitulat *Copilăria lui Vania*, este structurat în patru părţi: *Zorile*, *Anii de şcoală*, *Iniţierea*, *La prag*. Volumul al III-lea, *Lutul*, evocă începutul calvarului din spaţiul concentraţionar al ţarismului şi este structurat în două părţi: *Sub călcâiul de fier* şi *Spre alte zări*. Volumul al IV-lea, *Hotarul*, are un preludiu *Homo homini lupus* şi patru părţi: *Antecedentele. Cazul Răutu*, *Zori de miază noapte* (*În voia valurilor*, *Aurora Boreală*, *Singurătate*), *Tania*, *Peste culmi*. Volumul al V-lea, *Nostalgii*, este alcătuit din cinci părţi: *Gioconda*, *Varvara*, *În faţa saianilor*, *Nostalgii*, *Fumul patriei* (întoarcerea lui Vania la moşia din Năpădeni, refuzul mamei de a-l integra în familie, preparativele pentru plecarea în România, despărţirea de Basarabia). Volumul al VI-lea, *Ciubăreşti*, volumul al VII-lea, *În ajun,* şi al VIII-lea, *Uraganul*, evocă evenimente din România sfârşitului de secol, încheindu-se cu participarea lui Vania la mişcările din Crimeea anului 1905 şi la răscoala ţăranilor români din 1907.

Semnificaţia titlului romanului, *În preajma revoluţiei*, este descifrată în volumul IV, *Hotarul*, partea a III-a, *Tania*, capitolul *Rătăciri*, atunci când protagonistul, îndurerat de moartea femeii care îi fusese alături în exil, exclamă: „Câte jertfe! ... Câte jertfe! Îşi

[14] Tamara Petrov, *Constantin Stere, ideologul şi scriitorul*, Timişoara, Editura Marineasa, 2004, p. 5-10.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

şoptea mereu: Şi toate în zadar – numai în preajma revoluţiei, fără luptă rodnică ... revoluţia adevărată se lasă mereu aşteptată”[15]. Volumul I, *Smaragda Theodorovna,* aduce în prim-plan familia lui Vania Răutu, pe Iorgu Răutu şi pe Smaragda, soţia lui mai tânără cu 35 de ani. Diferenţa de vârstă marchează destinul nefericit al băiatului, nedorit, neiubit, judecat cu asprime şi niciodată iertat de mamă. Lipsa ocrotirii materne şi slăbiciunea tatălui, care nu se opune deciziilor tinerei soţii, năzuroase şi tiranice, îl face pe Vania să caute alinare şi ocrotire la ţăranii de pe moşia părintească. Crescut cu dragoste de doica Irina, o ţărancă moldoveancă, prieten cu băieţii de vârsta lui din Năpădeni, Vania îşi găseşte în cele din urmă refugiul în şcoală, unde se afirmă ca un elev strălucit ale cărui rezultate îi atrag simpatii. Acum Vania scrie poeme de dragoste pentru fetele de la pensionul din Chişinău şi este conducătorul cercurilor de auto-instrucţie, organizate de filiala din Odesa a narodnicilor ruşi. Consecinţele acestei activităţi şi ale transportului clandestin de cărţi româneşti şi occidentale, interzise de puterea ţaristă, sunt cumplite. Tănărul superdotat intelectual este închis şi trimis în Siberia, fără proces şi fără sentinţă judecătorească. Deportarea la Tobolsc, apoi pe râul Obi, până la golful îngheţat al acestuia, ca urmare a răzvrătirilor repetate faţă de autorităţile din diversele localităţi de detenţie, desăvârşeşte educaţia lui Vania, îl maturizează şi îl face să înţeleagă faptul că are datoria să lupte pentru emanciparea românilor şi pentru unirea provinciei natale cu România. Spre finalul detenţiei, el mărturiseşte Mariei Culiceeva că nu este rus, ci „român, moldovan, cum se exprimă oficialitatea noastră. Dar n-am fost niciodată în România, ocârmuirea a ridicat pe Prut, *râul blestemat*, cum îi zice poporul nostru, un zid impenetrabil ca cel chinezesc. Toate informaţiunile mele despre România, în afară de ceea ce am putut auzi din întâmplare, ici şi colo, se reduc la patru cinci rânduri din manualele de geografie, sau din istoria războaielor ruso-turce. Nu-i cunosc literatura, nici chiar limba; cu mare greutate am reuşit să pun mâna, prin contrabandă, pe două-trei cărţi româneşti, mai mult ca să mă conving că acel *patois* ţărănesc vorbit în copilărie a putut servi de bază pentru o limbă literară. Şi totuşi simt ca şi dumneata, că această ţară himerică de care provincia mea este despărţită de vreo optzeci de ani îmi este patria natală; şi inima-mi râde de dorul ei. Răzleţirea Basarabiei nu a putut distruge legătura ei organică cu restul naţiunii. Şi afară de această legătură nu mă simt întreg […]. România mă atrage, mă fascinează şi în acelaşi timp îmi inspiră groaza necunoscutului!”[16]. Vania este convins că România va deveni un stat modern şi puternic, menit să stăvilească expansiunea rusă spre occident. Cu puţinele cunoştinţe de limbă română, datorate conversaţiilor din anii primei copilării cu ţăranii din Năpădeni, transpuse în scris cu ajutorul a trei cărţi purtate cu el în Siberia (*Doinele şi lăcrimioarele* lui Vasile Alecsandri, *Istoria românilor*, manual pentru clasele primare de A.D. Xenopol şi un număr incomplet al „Convorbirilor literare” din anul 1882, cu o ortografie învăţată cu ajutorul *Cursulu Primitivu de Limba Româna*, compusă de Ioannu Doncevu, Kişinu, tipografia lui Akimu Popovu, 1865) el încropeşte o epistolă către un intelectual ieşean, ce îi împărtăşea idealurile socialiste. Textul, un model de limbă scrisă în Basarabia sfârşitului de veac al XIX-lea, denunţă deznaţionalizarea intelectualităţii române:

[15] C. Stere, *În preajma revoluţiei*, roman, I-III volume, ediţie de Z. Ornea, Bucureşti, Editura Cartea Românească, 1991, volumul II, p. 187.
[16] C. Stere, *În preajma revoluţiei*, ed. cit., p 412.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

„11 ianuarie189..., Seghinscu, ţinutulu Minusincu, în Siberia Orientală
Milostivu Domnul Credinţă[17],

Am cititu în gazeta „Die Zeit" uă socoteală (Berich) a matale pentru Congressulu din Pariju despre progressia partidului socialistu în România.

Sântu unu moldovanu din gubernia Bassarabesca. Chitescu şi eu să viu în România după ce oi scăpa de Sibiru.

Mata vorbesci despre lăţirea socialismului la ţărani. Şi eu socotesc că nu se pote a strânge socialismu la proletariarulu fabricantu. Însă trebuie a mai gândi, cum se pote duce unu fenomenu sociale dintr-un mediu complexatu, ca în lumea occidentale, la împrejurimile proste ca în Orientu agricolu. Ţăranulu nu este numai muncitoru, ci şi unu stăpânu al pământului. Nici uă dată ţăranulu nu va primi răzpământănirea. De aici şi se vede deşerţiunea uneia aşa vedere. Eu credu în unitatea spirituale a lumei, însă alta este temelia materiale în fiescicare ţară. România pote a ave uă mare rolă în Istorie. Dacă nu pote a fi socialistă astă-di, mie mi se pare că pote fi precursoru socialismului în Orientu cum a fostu Aristotelu precursor *Christi in rebus naturalibus* ...

România este un stat dreptescu (Rechtsstaat). Şi cine dice statu dreptescu, dice libertate cetăţenă şi stăpânirea legei.

Rusia nu este statu dreptescu, va să dică – statu poliţiescu. Destulu ni se vorbesce acelu faptu prostu că în Basarabia nu putemu a ave uă singură gazetă românească şi uă singură carte românească. Trimitu acestă scrisore pe drumu chezăşluitu, dar nu potu spune mai multu. Şi mata e sema cându îmi scrii. Rogu forte mult să mi scrii. Adressulu celu mai chezăşuitu este: La Domna Natalia Varnavinu (pentru Pimperlicu), La Moşia Onîţcani, în ţinutul S..., gubernia Bessarabesca, Russia.

Tare jinduiescu să primescu mai degrabă scrisorea de la mata, ca să sciu ce potu face.

Cu uă închinăciune tovărăşească, a matale slugă smerită
Ioannu Răutu"[18]

Deportarea în Siberia l-a ajutat pe Vania să înţeleagă că motivele angajării sale politice sunt cu totul altele decât ale revoluţionarilor ruşi. Cel mai reprezentativ dintre aceştia este Artamon Dimitrievici Danilov (personaj inspirat se pare chiar de Lenin), care i se adresează batjocoritor cu „ilustrissime prinţ valah, descendent al împăraţilor Bizanţului, tot mai umbli cu migdale zaharisite şi cu dulceaţă de trandafiri?" şi refuză a-i împărtăşi opiniile cu privire la viitorul revoluţiei socialiste, deoarece nu are însuşiri de „guvernor al odraslelor boiereşti". El îi recomandă alţi „prinţi" din exil, Nitocichin şi Crahmalov, ce ar ofta ca şi el după „estetica vieţii" şi după „moralină trandafirie". Vania află, însă, că iluştrii aristocraţi sunt, de fapt, escroci şi pedofili, deţinuţi de drept comun, care dispun de mijloace materiale considerabile. Danilov îi pare lui Vania *un feroce polemist* şi un *revoluţionar intransigent*, un mic burghez, şters şi inofensiv care citeşte, scrie, se ocupă cu grădinăritul şi vânatul, nu are relaţii sociale decât cu oameni simpli, mahalagii, mici funcţionari, negustoraşi, însoţit de o moaşă de la ţară, dizgraţioasă şi diformă, muncitoare şi foarte devotată. Acest tablou satiric al părintelui revoluţiei ruse de la 1917, elaborat şi tipărit în anul 1935 la Bucureşti, era un act de curaj. Câţiva ani mai devreme, tot un român, P. Istrati descoperise Europei Occidendale, în *Spovedanie pentru învinşi*, adevărul noii construcţii sociale de la începutul regimului stanilist: binele

[17] Conform istoricilor literari, preocupaţi a identifica în onomastica romanului personajele reale ce l-au inspirat pe autor, personajul Vasile Credinţă ar fi Ion Nădejde.
[18] *Op. cit*., vol. II, p. 411-413.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

fusese repartizat la foarte puțini oameni, în vreme ce răul se adâncise pentru majoritatea locuitorilor URSS.

Asemănarea dintre romanul lui C. Stere şi cel al lui R. Rolland este sugerată de Octav Botez[19] care afirmă că, în anul 1916, scriitorul român era pasionat de *Jean-Christophe*, cartea cea mai comentată la acea vreme. Octav Botez nota că „în concepția de viață a lui Jean-Cristophe, în atmosfera romanului, ca şi în felul cum erau înfățişate unele figuri feminine, el susținea că este vizibilă înrâurirea olimpianului poet şi înțelept de la Weimar", precizând că *În preajma revoluției* este scris sub semnul lui *Jean-Christophe* şi *Wilhelm Meister*. Într-un alt context şi cu alte intenții, Ovidiu Papadima apropia pe C. Stere de P. Istrati care, în opinia sa, „a scris în limba franceză romane ce oarecum au din pământul nostru ceva mai mult decât peisajul; iar Stere scrie în româneşte un roman care nu ştiu dac-o fi rusesc, dar românesc nu e în nici un caz"[20]. Mult mai târziu, Mihai Zamfir[21] redeschide dezbaterea asupra romanului *În preajma revoluției*, cu scopul de a clarifica unele aspecte teoretice cu privire la proza românească interbelică. El aprecia că narațiunea lui C. Stere este „un discurs ideatic ce face din viața unui personaj o paradigmă universală […] ce posedă toate virtuțile atractive ale istoriei şi ale biografiei, lectura lui rămânând mereu o încântare". Aceste opinii converg cu cele ale lui N. Manolescu[22] care consideră *În preajma revoluție*i o „scriere autobiografică în tradiția bogată a genului la noi (Negruzzi, Russo, Ghica, Alecsandri), prelucrată în roman, cu multe elemente de imaginație (G. Sion, Dumitru C. Moruzzi şi Radu Rosetti)", prologul *Smaragda Teodorovna* înscriindu-se în seria evocărilor patriarhale inaugurate de Duiliu Zamfirescu cu *Viața la țară* şi continuate de Gh. Sion cu *Suveniruri contimporane*.

Aceste ultime opinii critice coincid cu cele ale criticii contemporane scriitorului şi ele au fost sugerate de C. Stere însuşi. La retragerea de pen scena politică, pe fondul unor nemulțumiri ale românilor din Basarabia, ignorate de politicienii bucureşteni, el anunță că îşi va redacta testamentul politic, „între paginile căruia va închide viața lui de realizări […] sub forma unor scrisori la un prieten"[23]. Îndemnat şi susținut de patronul jurnalului „Adevărul" să-şi pună în aplicare proiectul literar, el ajunge la concluzia că acesta va fi un roman amplu, în zece volume, în maniera lui *Jean-Christophe*. Numai că judecățile critice asupra operei sale au fost unanime cu privire la caracterul documentar şi memorialistic al operei sale, ignorându-i precizările ulterioare. În anul 1932, când apar simultan primele trei volume ale ciclului, C. Stere se confesa astfel: „Acest roman nu este o autobiografie şi nici măcar biografia unui *alter ego*. Vania Răutu nu sunt eu, iar viața lui intimă nu are nimic comun cu a mea. Dar experiențele mele personale au fost selecționate, condensate, grupate şi stilizate în jurul personajului principal numai în scop de a da o icoană realității şi fără nici un raport cu persoana mea"[24]. Cu un alt prilej, el îşi nuanța teza : „M-am hotărât ca experința mea s-o utilizez sub forma unui roman şi

[19] Octav Botez, *Câteva note asupra lui C. Stere-romancier*, apud *C. Stere. Victoria unui înfrânt*, volum îngrijit de Maria Teodorovici, Editura Cartier, Chişinău, Republica Moldova, 1997, p. 209.
[20] Ovidiu Papadima, *Tristul anacronism al lui C Stere*, apud *C. Stere. Victoria unui înfrânt*, ed. cit., p. 211.
[21] Mihai Zamfir, *Poate oricine să scrie un roman? Despre proza lui Constantin Stere*, apud *C. Stere. Victoria unui înfrânt*, ed. cit., p. 278.
[22] Nicolae Manolescu, *C. Stere*, în *Dicționarul scriitorilor români, R-Z*, ed. cit., p.376-381.
[23] *Interviu cu d. C. Stere*, „Facla", anul IX, nr. 345, 10 aprilie, 1930, p. 4.
[24] L. Leoneanu, *Romanul d-lui Stere. În preajma revoluției: Smaragda Theodorovna*, „Adevărul literar şi artistic", X, nr. 579, din 10 ianuarie 1932, p. 1-2.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

să-mi dau astfel putința să fac o operă care poate ar fi prin sine însăşi mai adevărată ca orice memorii sau biografii. Ca un prolog al cărții am scris romanul părinților eroului. Deci, Vania Răutu nu sunt eu, romanul lui nu este al meu: dar l-am ales ca suport al reminiscențelor mele. Îl fac să trăiască multe evenimente şi episoade din viața mea".

Concluzii

Constatăm că, în jurul anilor '30 ai veacului trecut, influența culturală a Franței se manifestă atât ca informație generală, cât şi direct prin promovarea de talente autohtone în spațiul literar european. Asemenea altor personalități franceze, prietene ale românilor, R. Rolland a trezit interesul elitei autohtone din prima jumătate a secolului al XX-lea, care i-a comentat opera, atitudinea şi angajamentul public în favoarea unor idealuri umanitare. Traducerea în limba română a operei sale s-a efectuat pe parcursul mai multor decenii, 1918-1967, cititorul român beneficiind, mai ales, de operele în proză şi mai puțin de cele dramatice. Romancierul francez are meritul de a fi descoperit şi admirat creația lui P. Istrati, deschizându-i drum către o receptare europeană. Grație acestui generos sprijin, brăileanul autodidact şi aventurier a avut parte de o carieră scriitoricească româno-franceză, sortită până la acea dată numai reprezentanților aristocrației noastre, precum Elena Văcărescu şi Martha Bibescu.

R. Rolland a oferit lui C. Stere răspunsuri cu privire la misiunea literaturii şi la arta compoziției narative. Scriitorul român a aflat în *Jean-Christophe* că viața asumată ca o luptă pasională şi sinceră în favoarea unor idealuri nobile (prietenie, iubire, echitate) poate constitui sursa inspirației artistice. Opera romancierului francez l-a făcut să creadă în puterea cuvântului scris de a trezi emoții şi de a cultiva valori morale în sufletele cititorilor, confirmându-i ideea că personajele unui text literar pot fi modele de angajare civică. Ion Răutu este aproape un caz singular, în romanul interbelic personajele reflectând bolile trupeşti şi psihice ale unei societăți bolnave. Poate şi din cauza acestei singularități, C. Stere se simte obligat, pe măsură ce proiectul său literar prinde contur, să împrumute lui Vania Răutu aspecte din propria viață, neacceptând eticheta de scriere memorialistică de secol al XIX-lea.

Bibliografie

Ana-Maria Brezuleanu, Ileana Mihăilă, Viorica Nişcov, Michaela Şchiopu, Cornelia Ştefănescu, *Bibliografia relațiilor literaturii române cu străinătatea în periodice*, (1919-1940), vol. V, Bucureşti, Editura Saeculum, 2005.

XXX*, Bibliografia relațiilor literaturii române cu literaturile străine din periodice (1859-1918)*, coordonată de N. Lupu şi Cornelia Ştefănescu, 3 volume, Editura Academiei RSR, 1980-1985.

XXX, *Dicționarul cronologic al romanului românesc de la origini până în prezent,* Institutul de Lingvistică şi Istorie Literară „Sextil Puşcariu", Cluj-Napoca, Editura Academiei Române, 2004.

XXX, *Dicționarul scriitorilor români*, R-Z, coordonat de Mircea Zaciu, Marian Papahagi, Aurel Sasu, Bucureşti, Editura Albatros, 2002.

XXX, *Literatura Română, Dicționar cronologic*, coordonatori I.C. Chițimia şi Al. Dima, Bucureşti, Editura Ştiințifică şi Enciclopedică, 1979.

XXX, *Literatura Română. Ghid bibliografic. Partea a III-a. Scriitorii români traducători*, Bucureşti, Biblioteca Centrală Universitară, 2003.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)

Romain Rolland et les roumains

R. Rolland est l'un des gens de lettres français qui a intéressé l'élite intellectuelle roumaine de la première moitié du XXe siècle. Ses œuvres et ses gestes littéraires ont été présentés et commentés dans les journaux du temps et la version roumaine de son œuvre a été réalisée entre 1918-1967, ses romans intéressant plus le lecteur roumain que sa dramaturgie. Sauf l'intérêt général pour son œuvre, R. Rolland est vif dans notre mémoire culturelle grâce à son amitié pour P Istrati. L'écrivain français a admiré le talent de son disciple roumain surtout par la sincérité et la force morale de son écriture. Son œuvre a influencé aussi le „roman-fleuve" de C. Stere. Admirateur de *Jean-Christophe*, l'écrivain roumain a structuré la composition de son roman *În preajma revoluţiei* (*Autour de la révolution*) d'une manière similaire au roman français. Le protagoniste de son œuvre, Vania Răutu, appartient à la famille littéraire de Jean-Christophe Krafft: doué intellectuel et avec une grande volonté, il dédie sa vie à un noble idéal.

BDD-V2404 © 2006 Editura Alfa
Provided by Diacronia.ro for IP 216.73.216.143 (2026-11-18 20:54:09 UTC)